

Ганна Бітаєва Hanna Bitaieva

молодший науковий співробітник, ІПСМ НАМ України

Junior Research Fellow, Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukrainee-mail: anna.bitaieva@gmail.com | orcid.org/0000-0003-4551-1325

Український мурал: імплементация світового художнього досвіду та національна специфіка втілення

Ukrainian Mural: Implementation of Global Artistic Experience and National Specificity of Expression

Анотація. Український мурал як жанр сучасного мистецтва розвивається на перетині світових художніх тенденцій і національних культурних традицій, відіграючи важливу роль у формуванні соціального, естетичного та політичного дискурсу. Упродовж останнього десятиліття цей жанр набув особливої популярності, адже мурали стали не лише елементом урбаністичного середовища, а й потужним інструментом комунікації між митцем, суспільством і міжнародною спільнотою. Особливо виразно роль муралу як засобу суспільного діалогу проявилася після початку російсько-української війни, коли настінний живопис перетворився на механізм культурного спротиву, засіб утвердження національної ідентичності, а також канал міжкультурної взаємодії. У статті розглянуто імплементацию світового художнього досвіду у розвиток українського муралізму та його взаємодію із глобальними мистецькими процесами. Проаналізовано, як міжнародні художні практики впливають на формування українських монументальних розписів та які аспекти культурного контексту визначають унікальність цього жанру в Україні. Окреслено основні виклики, з якими стикаються митці: відсутність законодавчої підтримки, проблеми збереження та правового статусу муралів, а також їхню соціальну рецепцію. Значну увагу приділено дослідженню соціокультурної ролі муралів у міському просторі, їхньому впливу на колективну пам'ять і символіку міста, а також механізмам міжнародної співпраці у межах проєктів публічного мистецтва. Дослідження підкреслює, що мурал є не лише естетичним компонентом міського середовища, а й своєрідним медіатором суспільного діалогу. Відображаючи історичні, соціальні та політичні процеси, він формує культурну ідентичність, стає майданчиком для суспільних рефлексій і привертає увагу до нагальних питань сучасності. Важливою складовою розвитку жанру є його цифрова документація та поширення через інтернет-платформи, що сприяє збереженню і популяризації мистецької спадщини. Висвітлено перспективи подальшого розвитку українського муралу в умовах глобалізації, його місце в міжнародному арт-просторі та можливості використання цього жанру як інструменту культурної дипломатії. Результати дослідження можуть бути корисними для мистецтвознавців, урбаністів, дослідників культури та художників, які працюють із формуванням візуальної ідентичності міста.

Ключові слова: мурал, стріт-арт, урбаністичне мистецтво, соціальна комунікація, культурна ідентичність, художній дискурс, монументальний живопис, мистецький активізм, глобалізація, міський простір.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного українського муралу перебуває на своєрідному перехресті мистецьких новацій та культурних традицій. Перед творцями постає складне завдання — імплементувати світові художні техніки у художню та соціально-культурну складники задуму: гармонійно поєднати українську культурну ідентичність із новими художніми візнями, які акумулює цей жанр у комунікації між автором та його реципієнтами. Це злиття національного та світового досвідів відкриває чимало нових можливостей для українських митців, але водночас постає низка дискурсивних питань, з якими стикається як художник, так і його мурал як витвір монументального мистецтва — не лише впродовж роботи над твором, а й після його завершення та презентації.

Однією із проблем є неоднозначність та «архаїчність» сприйняття муралів певними представниками соціуму, які все ще вбачають у цьому мистецькому явищі ознаки вандалізму і часто помилково ідентифікують як графіті-жанр. Як приклад, плачевні події, що розгорнулися навколо мурала із зображенням папи Римського Івана Павла II, поляка за походженням, у Києві. Мурал, створений під час загострення політичних дискусій між Польщею та Україною у 2017 році, став жертвою акту вандалізму в ніч напередодні його офіційного відкриття. Група невідомих пошкодила стінопис лайливими написами, проте наслідки їхніх дій вдалося швидко виправити, і мурал було вчасно презентовано [11]. Такі дії та спровоковані ними суспільні

наративи є хибними, навіть попри те, що простежується тісний зв'язок у техніці художнього втілення графіті й муралів, проте це абсолютно різні мистецькі практики. Цей фактор значно ускладнює рецепцію сприйняття та інтерпретації авторського задуму муралу, адже через викривлені судження такий стінопис помилково розглядають як прояв своєрідної монументальної пропаганди, а не мистецький феномен, що здатен віддзеркалити концептуально важливі мистецькі, культурні, соціальні та навіть політичні сюжети, втілені на перехресті світового та українського культурно-мистецького дискурсу. Передовсім, мурал є мистецьким витвором, адже здебільшого його створюють досвідчені художники або спільнота майстрів, часто навіть у колаборації з іноземними авторами, і це є звичкою художньою практикою.

Також слід наголосити, що упродовж останнього десятиліття в Україні втілено цілу низку монументальних прикладів цього жанру, а сам настінний живопис соціум сприймає загалом позитивно. Проте й досі відсутні соціально-правові механізми, які б, з одного боку, полегшили для митця пошук місця реалізації майбутнього муралу у міському просторі, з іншого, — сприяли його збереженню та захисту як досить чутливого до зовнішніх впливів мистецького артефакту. Тож, попри реалізацію в Україні цих масштабних задумів, мурал і досі лишається на маргінесі соціально-художніх практик, і буває доволі хаотично втіленим, часто у розрізі з органічним його вплетенням у буттєве середовище.

Досвід багатьох європейських країн демонструє кардинально інший підхід у реалізації муралу, який підпорядковується конкретним соціально-художнім програмам, де враховано культурні контексти його втілення та подальшого збереження, — саме архітектурне середовище та інші важливі фактори задля максимально гармонійної взаємодії художнього проекту з обраним для його втілення середовищем. Якщо іноземні приклади втілення муралу зазвичай мають значну фінансову та соціальну підтримку відповідних державних органів, то в Україні ці питання здебільшого покладено на плечі організаторів подібних заходів, а часто навіть на самого творця. На жаль, саме ці фактори часто призводять до неприємних наслідків: неналежне розташування муралу, контроверсійне сприйняття спільноти та ін.

Світовий досвід показує, що мистецтво муралу є не лише своєрідною окрасою міського середовища, а й несе чимало важливих соціальних, політичних та екологічних повідомлень. В останні роки в Україні комунікативні питання поступово вирішуються, проте постає проблема, пов'язана із формуванням чіткого балансу між органічним синтезом світових художніх тенденцій та національної культурної ідентичності. Це створює ризик поступової втрати або ж

«затмарення» української самобутності у становленні муралу в умовах глобалізації. Також важливою є «екологічна» імплементація світових досягнень у просторі задуму муралу, поряд із формуванням національних його ознак.

Актуальність статті. Попри досить короткий час існування муралу як мистецького явища на українській артистичній арені, він став доволі потужним засобом комунікації із соціумом. Особливо виразно ці риси простежуються від початку російсько-української війни. Висвітлення важливості ролі мистецтва муралу у сучасному українському контексті є невіддільною частиною культурного спадку, адже в умовах війни, культурної кризи, яку спричинило вторгнення країни-агресора, мурали стали одним із дієвих інструментів вияву національної ідентичності, стійкості та прагнення до миру. Окрім основних концептуальних функцій, мурали набули нових образно-значеннєвих рис, що переосмислюють історії героїзму, єдності та сили духу та стійкості українського народу.

Імплементація світового художнього досвіду в мистецтво українського муралу дозволяє митцям успішніше доносити спільноті свої рефлексії та основні смислові послання, через художню мову втілювати історичні наративи, причому комунікація з іноземними авторами відкриває нові форми та принципи втілення концептуальних задумів. Ці фактори дають змогу українським митцям відкрити себе світовій спільноті, отримати доступ до міжнародних арт-проектів, творчо реагуючи на культурні виклики, спричинені соціальними та політичними колізіями. Окрім того, така інтеграція досить позитивно сприяє міжнародній солідарності та підтримці України, перетворюючи таким чином муралізм на своєрідну форму публічної дипломатії.

Взаємодія українських та іноземних митців суттєво вплинула на розвиток та поширення мистецтва муралу в Україні, особливо яскраво проявивши себе саме після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. За останні кілька років на вулицях багатьох українських та європейських міст у тісній співпраці було створено мурали, присвячені темам солідарності, підтримки, висвітленню парадоксальних та дивовижних історій про звичайних людей та їхні хоробрі вчинки.

Сучасні соціокультурні тенденції розвитку мистецтва муралу, що активно впроваджуються та розвиваються в Україні, базуються на висвітленні соціальних та політичних питань та створенні дискурсивних платформ, важливими компонентами яких є своєрідний комунікаційний механізм втілення *автор — задум — спільнота* як медіатор сприйняття авторської рефлексії.

Наразі одним із найпотужніших засобів поширення мистецтва муралу у соціумі є інтернет-простір. Технічний прогрес не стоїть на місці, його залучення

до популяризації мистецтва муралу сприяє позитивним змінам у сприйнятті та реалізації цього художнього феномену. У цьому річичі цифрові платформи дозволяють швидко тиражувати й фіксувати досвід митців-муралістів, які реалізують свої проекти під час повномасштабної війни в Україні. Інтернет значно спрощує і пришвидшує процес імплементації художнього твору, а отже й мистецького досвіду, активно презентуючи український феномен міжнародній спільноті.

Мета статті: дослідити український феномен українського муралізму у діалозі зі світовою художньою практикою; проаналізувати вплив міжнародного досвіду на формування українського монументального стінопису та його національних рис, виокремити основні особливості інтеграції цього досвіду на прикладі проектів останнього десятиліття.

Завдання дослідження: з'ясувати історичні та культурні фактори, що вплинули на становлення та розвитку муралів в Україні; окреслити значення муралів у питаннях формування українського муралізму як комплементарної взаємодії зі світовим художнім простором.

Методи дослідження. Було використано такі методи: *історико-хронологічний* в окресленні етапів розвитку та формування мистецтва муралу та його імплементації у пошуках українських митців; *порівняльний метод та формально-стилістичний аналіз* уможливив висвітлення концептуальних та візуальних рис схожості та відмінності між українськими та іноземними формами реалізації муралу, характерних проявів культурної ідентичності, притаманних українським зразкам; *соціокультурний метод* використано для дослідження впливу та взаємодії муралів зі спільнотами та визначенні їхніх впливів на розвиток монументального стінопису; *крос-культурний підхід* допоміг дослідити вплив глобалізації на розвиток муралів та окреслити процес імплементації світового досвіду в мистецтві митців-муралістів.

Аналіз джерел. У контексті дослідження важливими є праці, що висвітлюють генезу та жанрово-стильові особливості муралу як культурного феномену. Мистецтво муралу досліджується у низці наукових публікацій: М. Лубинська висвітлює основні концептуальні та візуальні риси, притаманні українським, здебільшого київським муралам, впливи глобалізаційних процесів на формування мистецтва муралу як художнього явища сучасності [8]; Н. Лоліна актуалізує питання інтеграції муралів у міський простір та їхню подальшу взаємодію із соціумом, проблематику сприйняття муралізму та його розуміння з боку соціальних верств [7]; R. Gastman та C. Neelon досліджують глобальні тенденції сучасної культури стріт-арту, його генезу у різних куточках світу [17]; І. Гаврилаш досліджує особливості розвитку та адаптації муралів та графіті в міській культурі України XXI століття [3];

у праці Б. Гаврилюка висвітлено етапність становлення монументального стінопису [4]; Г. Лерос висвітлює основні проекти монументального стінопису означеного періоду [6]; Є. Прищепкін характеризує київські проекти (до 2017 року) [12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток українського муралу відбувається на перетині сучасного мистецтва, історико-культурної спадщини та атрибуцій через художній задум соціально-політичних явищ. Як важливий інструмент вираження національної ідентичності, трансляції актуальних проблем суспільства та вшанування історичних подій, монументальний стінопис поєднує традиційні мотиви з новаторськими підходами, створюючи унікальну художню мову, відкриту до соціокультурних інтерпретацій. Попри відносну новизну на українській художній арені, мурали зазнали чимало трансформацій композиційного, концептуального та функціонального характеру. У радянські часи монументальні стінописи були насамперед інструментом політичної пропаганди. Виконані здебільшого з використанням таких матеріалів, як кольорова смальта та керамічна плитка, їх розміщували на фасадах будівель, вони активно пропагували теми, актуальні для тодішніх політичних реалій. У цих по суті імперських сюжетах про «рівність та братерство, єдність партії та народу, виконання рішень з'їздів» (а саме такі наративи домінували у муралах радянської доби), важко простежити риси, що висвітлюють національну культуру, її ідентичність та різноманіття. У культурницьких настановах радянської доби мурали постають як частина пропагандистського мистецтва, основною метою якого було формування ідеологічних міфологем. В Україні цей напрям виявився через монументальні мозаїки та настінні панно, що прикрашали громадські будівлі в Києві, Харкові, Львові та Дніпрі. Вони здебільшого відображали теми праці, індустріалізації та героїзму радянських людей [7]. Проте упродовж другої половини XX століття в українському мистецтві розвинувся інший, контрверсійний до радянської ідеології вектор розвитку монументального стінопису. Серед легендарних постатей — Алла Горська, представниця руху шістдесятників. Її задуми кардинально вплинули на становлення українського монументального живопису, насаженого національними ідентичнісними темами, що заперечували офіційний метод соціалістичного реалізму. В реалізованих мисткинею сюжетах — «Дерево життя» (Маріуполь, у співавторстві), «Жінка-Птах» і «Прометей» (Донецьк, у співавторстві) та ін. — відчутно вплив українського народного мистецтва, зокрема традиційних орнаментів, колористики та стилізації. Одним із трагічних епізодів її життєтворчості стало створення вітража у вестибюлі Київського університету імені Тараса Шевченка у співпраці з Опанасом

Заливахою, Галиною Зубченко, Галиною Севрук та Людмилою Семикіною. Центральна постать стінопису — образ Тараса Шевченка, що символізував боротьбу за волю України. Закономірно, що стінопис було ідентифіковано як ідеологічно «шкідливий» та знищено, а саму А. Горську разом із Л. Семикіною виключили зі Спілки художників [1].

Розпад радянської імперії став переломним етапом у становленні української держави, глобальні зміни торкнулись усіх сфер, і мистецтво муралу не є винятком. Творчість митців-муралістів почала поступово набувати рис, глибоко вкорінених у національний культурно-мистецький дискурс. Мурал як художня практика зазнав значних трансформацій у композиційному втіленні, й, що особливо важливо, концептуальному наснаженні. Художники почали прикрашати міські простори роботами, що відображали «нововіднайдену» ідентичність та політичні прагнення України. Муралам 1990–2000-х притаманне переосмислення мистецтва радянської доби, просування антирадянської та антиколоніальної програм [19].

Революція Гідності 2013–2014 років стала поворотним моментом у художньо-історичному розвитку українського муралу. Роботи художників, які насамперед символізували стійкість українського духу та спалах національної ідентичності України, набули більш радикальної, проте актуальної та зрозумілої широкému загалу сюжетності, отже знаходили живий відгук у глядачів. Саме після подій Євромайдану у 2014 році почали активно розвивати міжнародні мистецькі ініціативи, такі як «Art United Us» та «Mural Social Club». У цих творчих колабораціях було створено чимало муралів за участю українських та іноземних митців, серед яких Гвідо ван Хелтен, Олексій Бордусов та Володимир Манжос (Група «Інтересні Казки»), Сергій Радкевич, Кайлас-В, Вілс, Фінтан Магі, Окуда та ін. Таким чином, можна виділити одну з яскравих рис, притаманних українським муралам [3]. Від початку свого незалежного, звільненого від радянської ідеології шляху вони є засобом документування нашої історії, важливих переломних подій та винайдення, збереження і розвитку української ідентичності.

Поняття ідентичності¹ як усвідомлення особистістю або спільнотою своєї культурно-історичної унікальності, а отже — належності до певного шару чи системи цінностей, найвиразніше простежуємо у художньому дискурсі. Я. Грицак та О. Комаров з цього приводу зазначають, що «ідентичність — це співвіднесеність окремого “я” з більш широким колективним

смыслом <...> Ідентичність, як і креативність, виникає на пограниччі, тобто посередині між стійкими і визначеними особистісними інтересами і колективним цілим. Воля є умовою непохитності, а смисл є умовою єдності» [5, с. 7]. У контексті національних культурних атрибутів, ідентичність — це сукупність уявлень, цінностей, традицій, звичаїв, мови, культури, історії та свідомо / підсвідомо ідентифікація себе як частини етносу. Важливі в окресленні культурних та художніх запитів творчої особистості ці компоненти в інтерпретованому вигляді сповна простежуються у світоглядно-ідентичнісному дискурсі багатьох українських та іноземних митців у їхній знаково-символічній картині задуму.

Після проголошення незалежності все більше митців почало звертатися до свого глибинного коріння, виявляти ідентичність через творчість, де основу покладено сюжети історичної минувшини та архаїчні національні маркери. Яскравим прикладом є низка муралів, створених упродовж 2010-х, зокрема, стінопис Олексія Бордусова «Український святий герой» (2014), Володимира Манжоса «Час змін» (2014), Андрія Пальваля «Герої Крут» та ін.

Найчастіше використовують традиційні українські мотиви та символи як своєрідні атрибутивні компоненти ідентичності, де серед найживіших — пшениця, соняшник, калина та ін., характерні для народної культури, позначеної міфологізмом мислення [20]. Ці фольклорно-історичні чинники віддзеркалюють довгий і тернистий шлях культурного становлення України, а завдяки актуальним мистецьким практикам така атрибуція кристалізує сучасну українську ідентичність через симбіоз давніх мотивів та їхню сьогодишню інтерпретацію.

Для кожної культури характерний поділ на «свідоме та несвідоме». До поля «свідомого» належить загальне розуміння належності конкретної людини до певної національності, культурного шару тощо. Значно глибшим є розуміння «несвідомого» складника цього питання. У такому контексті ідентичність як сукупність характерних рис, переконань, цінностей, поглядів, способів мислення тощо, базується на усвідомленні як підсвідомих так і свідомих ідентифікаторів власного «Я». Тож мистецьку ідентичність, яка складається з об'єктивного «свідомого» та пластичного «несвідомого», неможливо сформувати штучно, вона не має конкретних часових рамок чи правил, а поступально утверджується під впливом культурних, історичних, соціальних чинників

¹ Термін «ідентичність» у науковий дискурс вперше увів Е. Еріксон у праці «Ідентичність: юність та криза» [16]. Як важлива складова Я-концепції, ідентичність розглядається у студіях К. Ясперса, Дж. Міда та З. Фрейда. Акумулюючи сукупність уявлень спільноти про саму себе, ідентичність є важливим компонентом у формуванні запитів кожного її члена як специфічної міжособистісної комунікації, детермінованої як підсвідомими (архетипними) маркерами, так і специфікою культурно-історичного розвитку середовища.

та їхньої інтерпретації у знаково-символічному полі художнього задуму.

Увібравши багаторічний світовий досвід та національну культурну самобутність, українські мурали вдало абсорбують міфологічні елементи з використанням трансформованих та стилістично адаптованих народних мотивів, архаїчних та казкових образів. У цьому багатогранному семіотичному витворі кожен елемент має глибоке символічне навантаження, розповідає свою маленьку історію, що в сукупності з усіма деталями твору постає в єдиному ансамблі.

Сьогодні тема української боротьби за свободу та незалежність є актуальною у творчості митців-муралістів. У час російсько-української війни саме через мистецтво муралу та через кроскультурні взаємодії, які детермінує цей вид творчості, відбуваються комунікація та абсорбація художніх досвідів, спрямована на популяризацію українського мистецтва в європейському просторі. Один із найактивніших сплесків муралізму на території України стався у другій половині 2010-х років. У 2016 році було проведено два масштабних заходи: «Art united us» та «Mural social club». Завдяки цим ініціативам у тісній співпраці українських та міжнародних митців з'явилося понад 100 муралів. Фестивалі відкрили світ українського муралу для іноземних поціновувачів, висвітлили чимало актуальних соціальних проблем, інтерпретуючи їх у колаборації з художнім досвідом іноземних майстрів. М. Лубинська зазначає, що «значну роль відіграють успішні організаційні ініціативи <...> такі, як проєкт настінних розписів Києва Гео Лероса у форматі “Музею просто неба”. До реалізації цієї ідеї долучилися і Юлія Островська з Олегом Сосновим — організатори фестивалю “Mural Social Club” <...> Перший міжнародний фестиваль мистецтва у громадському просторі <...> розпочався 12 травня 2016 року, об'єднавши зусилля митців з Італії, Іспанії, США, Франції, Греції, Чилі, Бразилії, Португалії <...> цей фестиваль зосередився на освоєнні настінного простору спальних районів столиці, що мало покращити її імідж. Однак з часом обидва фестивалі поступаються місцем індивідуальним ініціативам українських митців, які апробують свої ідеї починаючи ще з 2004–2006 років» [8, с. 76–77].

У час російсько-української війни український мурал став впливовим інструментом висвітлення важливих комеморативних та політичних сюжетів, багато з яких оберталися навколо теми міжнародної солідарності. Під час повномасштабного вторгнення було створено чимало робіт на підтримку України як у самій країні, так і за її межами. Зокрема, у Києві на фасаді одного з найстаріших кінотеатрів Києва «Екран» було створено мурал «Покрова Пресвятої Богородиці», трагічно-символічним за задумом є мурали французького художника Крістіана Гюемі «Усім загинлим на війні» та автора муралу, відомого під псевдонімом

C215, присвяченого операторам дронів у Києві на Лейпцизькій 11-А та багато інших глибоких за втіленням прикладів [10]. Серед яскравих проєктів, створених на підтримку України за кордоном, — мурал у Чехії, проникливий сюжет якого: дівчинка, що закриває українським прапором казкових персонажів авторства Chemis; паризький стінопис Микити Кравцова, українського художника, на якому зображена жінка з профілем грецької богині — в одній руці вона тримає прапор України, а в іншій — гвинтівку; вільнюський мурал, реалізований на стіні Литовської військової академії, створений художником Linas Kazilionis на підтримку України та багато інших знакових оприявлення кровожерливої російської навали [9]. Як зазначає А. Смагіна, «світ має знати і не забувати про сміливу та відчайдушну боротьбу українців зі злом, що називається “росія”. Про трагічні події, які відбуваються просто зараз у самому серці Європи, треба говорити голосно <...> Стріт-арт — вуличне мистецтво, яке здатне донести певні меседжі, почуття та думки до величезної кількості людей» [13]. На прикладі цих художніх практик простежується тісна взаємодія між українськими та міжнародними митцями, відбувається обмін досвідом, а у сюжетних наративах наріжною темою звучить підтримка України, народ якої бореться з «імперією зла».

Ці мистецькі та соціокультурні комунікації між українськими та іноземними майстрами стали доказом того, наскільки тісно у взаємодії зі світовим художнім полем розвивається український монументальний стінопис, що активно інтегрує світові техніки і тенденції, при цьому зберігає міцний зв'язок із національною культурною спадщиною. Питання глобальних впливів на розвиток українського муралізму передовсім розглядається через активну художню взаємодію іноземних та українських творців. Приклади такої співпраці спостерігаємо на вулицях Києва та інших міст, а також у багатьох іноземних містах, де українські митці-муралісти створили стінописи як самостійно, так і у співпраці з іноземними митцями. Одним з яскравих прикладів такої взаємодії є проєкт «The Wall», спрямований на підтримку України у час війни, під час якого українські та іноземні митці створили мурали в п'яти містах — Відні, Берліні, Марселі, Брюсселі та Найробі. У столиці Австрії авторами муралу є Микита Кравцов та Венсан Паронно, у Берліні мурал «Flower of Democracy» спільно створили український художник Андрій Кальков та німецький стріт-митець DXTR the Weird (Dennis Schuster). Авторами марсельського муралу «Unfolding Windows», який символізує світле майбутнє та цінності гуманізму, стали український художник Данило Ковач та бразильська художниця Джулія Мота Альбукерке. Мурал «Grow in Freedom» було реалізовано у Брюсселі, його автори — українські художниці Sestry Feldman

в колаборації з бельгійською ілюстраторкою Терезою Здралевич. «Зерна культури» — заключний, кенійський проєкт створили MoHa та Eliamin Ink у співпраці з українськими художниками Аліною Коник, Андрієм Ковтуном та Микитою Кравцовим [21].

Також слід наголосити на ролі цифровізації, яка суттєво допомагає та спрощує шлях поширення та часто навіть створення нових проєктів. Завдяки цьому мистецтво муралу значно розширило спектр можливостей. Митці все частіше використовують цифрові мережі для координації, натхнення та документування своїх робіт. Прикладом поширення муральних здобутків Києва є платформа Київмурал (<https://kyivmural.com/uk/index>), де усі охочі можуть ознайомитися з реалізованими проєктами у столиці. Саме завдяки інтернету, соціальним мережам митці знайомлять поціновувачів зі своїми здобутками й, що не менш важливо, презентують мистецтво українського муралу іноземній спільноті. Очевидним є те, наскільки важливу роль відіграє ця опція в часи російсько-української війни, коли іноземний реципієнт, керуючись питаннями власної безпеки, не може на власні очі познайомитися з українськими монументальними витворами. Тож цифрова інтеграція сприяє транскордонному співробітництву та відкриває нові можливості для українських майстрів у залученні світової аудиторії, зберігаючи, популяризуючи та розвиваючи своє мистецтво як важливий компонент культурної спадщини. Можна припустити, що саме взаємодія між фізичними муралами та їхніми цифровими зображеннями стала однією з визначних характеристик сучасного українського муралу.

У полі муралізму останніх років сформувалася ціла когорта українських митців. Їхні роботи прикрашають стіни будинків як українських міст, так і багатьох інших міст світу. В режимі реального часу формуються індивідуальні стилістики, творчі почерки авторів. Одним із таких художників є Олександр Корбан. Його роботи — яскраві приклади інтеграції у власних художніх пошуках глобальних стилів (технік) мистецтва з відповідними локальними темами. Мурали О. Корбана поєднують риси поп-арту і вплив фотореалізму у змалюванні сучасних політичних та соціальних явищ. Одна із соціально активних робіт автора, що символізує національну стійкість, була створена під час боїв за Бучу та Ірпінь: на ній зображено руки, які зшивають пошарпаний кулями український прапор [24].

Ще одним яскравим прикладом втілення кроскультурних взаємодій між Україною та світом є художні пошуки відомого українського художника-мураліста Микити Кравцова. Його робота «Смуги свободи», створена у співавторстві з французьким художником Вінсентом Паронно, реалізована у міському просторі Відня. Мурал демонструє своєрідну художню мінливість монументального жанру, коли

через переосмислення давно сформованого образу відбувається його трансформація у щось нове. Завдяки поєднанню українських та європейських елементів-символів створюється візуальний діалог між українською та європейськими культурами.

Одним зі знакових художників, творчість якого є упізнаною на світовій художній арені, є Володимир Манжос, який працює під псевдонімом Waone. Мурали цього митця поєднують стилі й техніки різних актуальних мистецьких течій, віддзеркалюють синтез глобальних впливів на унікальність художнього задуму, чим створюють особливу візуальну мову муралу, яка резонує з актуальними запитам аудиторії по всьому світу [15]. Раннім роботам Waone притаманне злиття образних і духовних тем з повсякденною реальністю. Увібравши риси сюрреалізму та української народної казки, його художні твори є унікальними за гармонічним синтезом різноманітних образно-стильових компонентів, що виокремлює стилістику цього автора з-поміж інших майстрів сучасного українського монументального стінопису.

На формування художніх підходів і тематик Waone істотно вплинув європейський сюрреалізм. Серед тем, що простежуються в його муралах, часто трапляється тема сновидіння як авторське дослідження підсвідомості, органічне для класичних принципів сюрреалістичної естетики. Заглиблюючись у фантастичні оповіді за участю дивних істот, складну символіку і багатогранність метафоричних відсилань, Waone спонукає реципієнта до детальнішого, глибшого дослідження тривожних станів людського існування. Очевидний вплив сюрреалізму простежується, зокрема, у сюжетах екологічного апокаліпсису, подвійності буття, космології та інших суперечливих тем людської екзистенції — як реалізація «бажання поставити під сумнів загальноприйняті уявлення про реальність <...> підсвідомість, сні та нелогічні теми через <...> унікальні техніки та здатністю створювати світ, наповнений дивовижними та фантастичними рисами» [23]. На творчість Waone також вплинула естетика франко-бельгійських коміксів, що помітно у притаманному автору деталізованому лінеаризмі — техніці «чітких ліній». Інтерпретація підсвідомих образів чарівних істот, наповнених рисами, що відсилають глядача до фольклорної події, наукової фантастики та нумерології, гармонійно узгоджуються з традиційними оповіданнями франко-бельгійських коміксів.

У 2005 році Володимир Манжос у співавторстві з художником Олексієм Бордусовим (псевдонім АЕС) утворили арт-колаборацію «Interesni Kazki». Саме цей момент став одним з ключових на творчому шляху Waone. ТанDEM сприяв його швидкому мистецькому зростанню. Митці створили значну кількість робіт, у яких поєдналися сюрреалістичні інтенції, культурний символізм та фантастична, міфологічна

оповідність. Для тих творів характерними були яскрава кольорова гама із плавними градієнтами та надзвичайна прискіпливість до деталей. Саме ці характеристики сприяли широкій пізнаваності робіт творчого колективу як в Україні, так і по всьому світу. Серед знакових робіт гурту «Interesni Kazki» — мурали, створені на фестивалях «Wynwood Walls» у Маямі та «Life Is Beautiful» у Лас-Вегасі. Ці композиції є прикладом майстерного адаптування авторських сюрреалістичних задумів до специфіки різних (за соціальною затребуваністю) міських середовищ, при цьому в роботах повсякчас зберігався індивідуальний авторський стиль [14].

Перехід Володимира Манжоса у 2016 році до сольної творчості став для нього етапним та знаковим. Зберігаючи сюрреалістичні елементи та концептуальну «заплутаність», мурали Waone глибоко філоософські, занурені в особистий простір буття. Яскравим прикладом цього є серія робіт «7 шляхів кохання», в якій відображено глибину індивідуального вираження та приголомшливий аналіз представленого концепту [22]. Для сучасних пошуків Waone характерна поява чорно-білої колористики, що вирізняє пошуки митця від усталених підходів до створення муралів періоду існування тандему «Interesni Kazki». Зберігаючи основні принципи авторської техніки, кристалізованої у той період, В. Манжос додає глибини, більшої загадковості новим чорно-білим роботам, що креативно розкривають теми національної ідентичності та єдності і занурюються у політичні та соціальні аспекти.

Внесок Waone в мистецтво українського муралу значно впливає на формування суто української специфіки монументального стінопису. Ці трансформаційні зміни, з усією новизною підходів та принципів мистецької та соціальної організації, сприяли просуванню українського мистецтва муралу у світовому артпросторі. Поєднання українських жанрово-обрядових фольклорних сюжетів (у сюрреалістичній інтерпретації) та актуальних сьогодні тем створило особливу візуальну мову митця, що резонує з актуальними тенденціями як в Україні, так і за її межами.

Мурали Waone можна побачити в містах України та багатьох країнах світу, що свідчить про міжнародний авторитет автора, який послідовно знайомить іноземну аудиторію з особливостями українських мистецьких практик. Окрім розмаїття творчих робіт, створених у колаборації Waone та «Interesni Kazki» за межами України, концепційно глибокими є мурали, які тандем створив у середмісті Києва. Один із найвідоміших — «Український святий Юрій» на стіні багатоповерхівки біля Пейзажної алеї у центрі

столиці. Біблійний персонаж символічно перетворюється на українського козака, який метафорично перемагає змیا у боротьбі добра і зла. Цей стінопис вирізняється із загальної стильової лінії тандему, якій притаманний карнавальний фолк, реалізований у стихії сюрреалістичного гротеску з химерними орнітологічними мотивами — як віддзеркалення художнього досвіду Макса Ернста [2].

Загалом, вплив творчості сучасних митців-муралістів на українські спільноти та культуру є посправжньому глибинним. В їхніх художніх пошуках постійно відбувається переінтерпретація нагальних мистецьких та соціокультурних питань через глибоко індивідуальне поетичне та міфологічне мислення. Поєднуючи глобальні стилі з елементами, які відсилають до української ідентичності, ці мурали стали своєрідним осередком формування унікальної візуальної мови. Сучасний монументальний стінопис інтегрує до міського простору українську тему та водночас світові художні тренди, сприяючи формуванню національної ідентичності, розквіту національної гідності, підтримці відчуття спільності та солідарності, — а також популяризує українську історію та ідентичність у світовому художньому просторі.

Висновки. Упродовж років незалежності мистецтво українського муралу зазнало значних трансформацій. Почавши шлях із масштабних композицій, які часто мали радше естетичний характер, аніж серйозний концептуальний підтекст, але у процесі розвитку увібравши досвід іноземних майстрів і трансформували його через призму українських традицій, український мурал став значним важелем в інтерпретації нагальних соціальних та політичних дискурсів. Інтеграція міжнародного досвіду допомагає українським майстрам створювати роботи, що яскраво резонують на локальній та глобальній мистецькій арені.

Серед ключових факторів, що сприяли стрімкому розвитку та поширенню мистецтва муралу, можна виокремити саме взаємодію, тісну колаборацію українських майстрів з іноземними стріт-арт художниками. Обмін досвідом та технічними секретами монументального стінопису сформували таку собі «гібридну» форму візуальної комунікації між митцями-муралістами, що вдало поєднала концептуальні, тематичні та композиційні аспекти, притаманні іноземним майстрам, так і унікальні українські. Таким чином, окрім ефектних композиційних рішень, українські мурали несуть ідеологічні послання, працюють із викликами соціальних та політичних трансформацій, віддзеркалюють актуальну парадигму сьогодення крізь авторське сприйняття — і в активному діалозі з глядачем.

Література

1. Авер'янова Н. Мистецька еліта України: Алла Горська в когорті шістдесятників // Вісник Київського національного

університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2014. Вип. 1. С. 57–59.

2. Арт-Холст. Купити картини на холсті на стіну. URL: <https://art-holst.com.ua/blog/surrealism-bez-dali-kolazhi-frottazhi-i-grattazhi-maksa-ernsta> (дата звернення: 17.02.2025).
3. Гавриш І. Мурали та графіті в сучасній Україні: особливості та відмінності // *Культура України. Серія: Культурологія*. 2018. Вип. 62. С. 235–244.
4. Гаврилюк Б. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва // *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2018. Вип. 37. С. 241–254.
5. Грицак Я., Комаров О. Шлях становлення української ідентичності. Український інститут національної пам'яті. 2021. 31 серпня. URL: <https://uin.gov.ua/elektronni-vydannya/shlyah-stanovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti> (дата звернення 16.01.2025).
6. Лерос Г. *Kyiv street art 2010–2017* / креат. дир. С. Мойсеєнко. Львів: Вид-во Старого Лева, 2017. 297 с.
7. Лоліна Н. Мурал у сучасному міському просторі: Виклик чи відбиття культурної реалії // *Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців: матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції* (21 червня 2019 р.). Гуманітарний корпус: збірник наукових статей. 2019. № 26. С. 84–87.
8. Лубинська М. Київські мурали ХХІ століття як практика транскультурного діалогу у контексті впливу світових глобалізаційних процесів на візуальну культуру: дис. ... д-ра філософії / Інститут проблем сучасного мистецтва; Національна академія мистецтв України. Київ, 2023. 190 арк.
9. Намалюй Україну: мурали по всьому світу, створені на підтримку українців // *Visit Ukraine—SERVICE PORTAL ABOUT UKRAINE* 24/7. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2031/paint-ukraine-murals-around-the-world-created-to-support-ukrainians#gdaans-ta-poznan-polshha> (дата звернення: 11.03.2025).
10. Пилипчук М. 8 патріотичних муралів, які з'явилися у столиці у 2023 році // *ТиКиїв — голос твого міста*. URL: <https://tykyiv.com/vulici/8-patriotichnikh-muraliv-iaki-ziavilisia-u-stolitsi-u-2023-rotsi/> (дата звернення: 11.03.2025).
11. Полянська Я. Зіпсовані мурали: чому не всі малюнки люблять і бережуть // *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28847055.html> (дата звернення: 11.03.2025).
12. Прищепкін Є. Київські мурали. *Kyiv murals*. Київ: ВАРТО, 2017. 220 с.
13. Смагіна А. Намалюю тобі Україну: ТОП муралів, що нагадують світові про підтримку українців // *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/murals-in-support-of-ukrainians/> (дата звернення: 12.02.2025).
14. About me—WAONE interesni kazki // *WAONE*. URL: <https://www.waone.net/about> (access date: 07.01.2025).
15. Artists—Waone Interesni Kazky Ukraine // *Sapar Contemporary Art Gallery*. URL: <https://www.saparcontemporary.com/waone> (access date: 14.02.2025).
16. Erikson Erik H. *Identity: Youth and Crisis* collects Erik H. Erikson's major essays on topics originating in the concept of the adolescent identity crisis. New York: W. W. Norton, 1968. 336 p.
17. Gastman R., Neelon C. *Street World: Urban Culture from Five Continents*. Thames & Hudson, Limited, 2007. 384 p.
18. Harding A., O'Keefe B. Chapter 6: National Self-Determination: The Orange Revolution and Revolution of Dignity // *Connecticut College Pressbooks*. URL: <https://openpress.digital.conncoll.edu/beingukraine/chapter/chapter-5/> (access date: 17.02.2025).
19. Segal J. *Ukraine's War of Art* // *Foreign Policy*. URL: <https://foreignpolicy.com/2024/02/17/ukraine-art-culture-war-history/> (access date: 17.02.2025).
20. Snodgrass S. *Ukrainian Modernism: Identity, Nationhood, Then and Now* // *ARTMargins*. URL: <https://artmargins.com/ukrainian-modernism-identity-nationhood-then-and-now/> (access date: 10.02.2025).
21. THE WALL // *Ukrainian Institute*. URL: <https://ui.org.ua/en/sectors-en/murals-across-europe-the-wall-2/> (date of access: 11.03.2025).
22. *Weird Tales by Waone Interesni Kazki* // *Street Art United States*. URL: <https://streetartunitedstates.com/weird-tales-by-waone-interesni-kazki/> (access date: 04.01.2025).
23. What is Surrealism Art? Definition, Artists, & Examples // *Sparks Gallery*. URL: <https://sparksgallery.com/learn/what-is-surrealism-art-definition-artists-examples?srsltid=AfmBOopSAYs9N-JW-DoELL9IKa8LY-KFvVuTvRzshLhccAYslgJyutUVp> (access date: 17.02.2025).
24. 10 Anti-War Works of Street Art in Support of Ukraine // *Artland Magazine*. URL: <https://magazine.artland.com/ukraine-street-art/> (access date: 17.02.2025).

References

- Art-Kholst. (n.d.). *Kupyty kartyny na kholsti na stinu* [Buy paintings on canvas for the wall]. Retrieved from <https://art-holst.com.ua/blog/surrealism-bez-dali-kolazhi-frottazhi-i-grattazhi-maksa-ernsta> [in Ukrainian].
- Averyanova, N. (2014). *Mystetska elita Ukrainy: Alla Horska v kohorti shistdesiatnykiv* [The artistic elite of Ukraine: Alla Horska in the cohort of the Sixtiers]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo*, 1, 57–59 [in Ukrainian].
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton.
- Gastman, R., & Neelon, C. (2007). *Street world: Urban culture from five continents*. London: Thames & Hudson.

- Harding, A., & O'Keefe, B. (n.d.). *National self-determination: The Orange Revolution and Revolution of Dignity*. Connecticut College Pressbooks. Retrieved from <https://openpress.digital.conncoll.edu/beingukraine/chapter/chapter-5/>
- Havrylash, I. (2018). *Murals ta hrafiti v suchasni Ukraini: osoblyvosti ta vidminnosti* [Murals and graffiti in modern Ukraine: Features and differences]. *Kultura Ukrainy. Seriya: Kulturalohiya*, 62, 235–244 [in Ukrainian].
- Havrylyuk, B. (2018). *Ukrainskyi mural-art u konteksti svitovoho mystetstva* [Ukrainian mural art in the context of world art]. *Visnyk Lvivs'koi natsionalnoi akademii mystetstv*, 37, 241–254 [in Ukrainian].
- Hencz, A. (n.d.). *10 anti-war works of street art in support of Ukraine*. Artland Magazine. Retrieved from <https://magazine.artland.com/ukraine-street-art/> [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya., & Komarov, O. (2021, August 31). *Shliakh stanovlennia ukrainskoi identychnosti* [The path of Ukrainian identity formation]. *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty*. Retrieved from <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/shlyah-stanovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti> [in Ukrainian].
- Kanishcheva, I. (2017, November 16). *Street Art United States*. (n.d.). *Weird tales by Waone Interesni Kazki*. Retrieved from <https://streetartunitedstates.com/weird-ales-by-waone-interesni-kazki/>
- Leros, G. (2017). *Kyiv street art 2010–2017*. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva.
- Lolina, N. (2019). *Mural u suchasnomu mistskomu prostori: Vyklyk chy vidbytta kulturalnoi realii* [Mural in modern urban space: Challenge or reflection of cultural reality]. In *Aktualni problemy humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh naukotsiv: Materialy XIX Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (pp. 84–87). Retrieved from https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materialikonferentsij/lolina_0008.pdf [in Ukrainian].
- Lubynska, M. (2023). *Kyivski muraly XXI stolittia yak praktyka transkulturalnoho dialohu u konteksti vplyvu svitovykh hlobalizatsiinykh protsesiv na vizual'nu kulturu* [Kyiv murals of the 21st century as a practice of transcultural dialogue in the context of the impact of global globalization processes on visual culture] (Doctoral dissertation, National Academy of Arts of Ukraine) [in Ukrainian].
- Namaliui Ukrainu: murali po vsomu svitu, stvoreni na pidtrymku ukraintsv* (n.d.). [Paint Ukraine: Murals around the world created to support Ukrainians]. *Visit Ukraine*. Retrieved from <https://visitukraine.today/uk/blog/2031/paint-ukraine-murals-around-the-world-created-to-support-ukrainians#gdansk-ta-poznan-polsha> [in Ukrainian].
- Polianska, Ya. (2017, November 10). *Zipsovani murali: chomu ne vsi maliunky liubliat i berezhut* [Spoiled murals: Why not all paintings are loved and preserved]. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/28847055.html> [in Ukrainian].
- Pryshchepkin, Ye. (2017). *Kyivski murali* [Kyiv murals]. Kyiv: VARTO [in Ukrainian].
- Pylypchuk, M. (2023). *8 patriotychnykh muraliv, yaki z'явились u stolytsi u 2023 rotsi* [8 patriotic murals that appeared in the capital in 2023]. *TyKyiv*. Retrieved from <https://tykyiv.com/vulici/8%20patriotichnykh-muraliv-iaki-zavilisia-u-stolytsi-u-2023%20rotsi/> [in Ukrainian].
- Sapar Contemporary Art Gallery. (n.d.). *Artists—Waone Interesni Kazky Ukraine*. Retrieved from <https://www.saparcontemporary.com/waone>
- Segal, J. (2024, February 17). *Ukraine's war of art*. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2024/02/17/ukraine-art-culture-war-history/>
- Smahina, A. (n.d.). *Namaliui tobi Ukrainu: TOP muraliv, shcho nahadiut svitovi pro pidtrymku ukraintsv* [I will paint you Ukraine: TOP murals reminding the world about supporting Ukrainians]. *Rubryka*. Retrieved from <https://rubryka.com/article/murals-in-support-of-ukrainians/> [in Ukrainian].
- Snodgrass, S. (2007, April 13). *Ukrainian modernism: Identity, nationhood, then and now*. *ARTMargins*. Retrieved from <https://artmargins.com/ukrainian-modernism-identity-nationhood-then-and-now/>
- Sparks Gallery. (n.d.). *What is surrealism art? Definition, artists, & examples*. Retrieved from <https://sparksgallery.com/learn/what-is-surrealism-art-definition-artists-examples?srslti>

d=AfmBOopSAYs9NJW-DoELL9IKa8LY-KFvVuTvRzshL-

ui.org.ua/en/sectors-en/murals-across-europe-the-wall-2/

hccAYslgJyutUVp

WAONE. (n.d.). *About me*. Retrieved from <https://www.waone.net/about>

Ukrainian Institute. (n.d.). *THE WALL*. Retrieved from <https://www.ukrainianinstitute.org/>

net/about

Bitaiieva H.

Ukrainian Mural: Implementation of Global Artistic Experience and National Specificity of Expression

Abstract. Ukrainian mural art, as a genre of contemporary art, has developed at the intersection of global artistic trends and national cultural traditions, playing a significant role in shaping social, aesthetic, and political discourse. Over the past decade, this genre has gained considerable popularity, as murals have become not only elements of the urban environment but also powerful tools for communication among artists, society, and the international community. The role of mural art as a medium for social dialogue has become particularly evident following the onset of the Russo-Ukrainian war, during which wall paintings have served as instruments of cultural resistance, affirmations of national identity, and channels for intercultural exchange.

This paper examines the integration of global artistic experience into the development of Ukrainian muralism and its interaction with international art movements. It analyzes the influence of global artistic practices on the evolution of Ukrainian monumental painting and explores the cultural factors that shape the uniqueness of this genre within Ukraine. The study outlines key challenges faced by mural artists, including the absence of legislative support, issues related to mural preservation and legal status, and their reception within society. Particular attention is paid to the socio-cultural role of murals in urban spaces, their impact on collective memory and city symbolism, and mechanisms of international collaboration within public art initiatives.

The research emphasizes that murals function not only as aesthetic components of the urban landscape but also as mediators of social dialogue. Reflecting historical, social, and political processes, murals contribute to the development of cultural identity, provide platforms for public reflection, and highlight urgent contemporary issues. A critical aspect of the genre's evolution is the digital documentation and dissemination of murals through online platforms, which support the preservation and promotion of this artistic heritage.

The article explores the prospects for the further development of Ukrainian muralism in the context of globalization, its position within the international art scene, and its potential as a tool of cultural diplomacy. The findings may be of interest to art historians, urbanists, cultural researchers, and artists involved in shaping the visual identity of cities.

Keywords: mural, street art, urban art, social communication, cultural identity, artistic discourse, monumental painting, art activism, globalization, urban space.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025